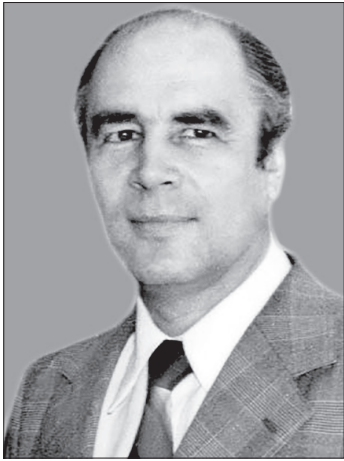

ЮРІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ ХРАМОВ (до 90-річчя від дня народження)

14 травня 2023 р. виповнилося 90 років відомому українському вченому та організатору науки, фундатору київської школи істориків науки, видавцю, знаному вченому в галузі історії науки і техніки, теорії та історії наукових шкіл, історії НАН України, наукового книговидання й киевознавства, доктору фізико-математичних наук, професорові, президентові Українського товариства істориків науки Юрію Олексійовичу Храмову.

Учений народився 1933 р. у Харкові в родині науковця. У 1956 р. закінчив фізико-математичний факультет Київського педагогічного інституту, у 1956—1959 рр. викладав фізику в середній школі в Києві.

З 1960 р. його видавнича та наукова діяльність пов'язана з Національною академією наук України. 1960—1964 рр. він — науковий редактор Головної редакції Української Радянської Енциклопедії, 1964—1992 рр. працював у видавництві «Наукова думка» (з 1967 р. — головний редактор, з 1975 р. — директор). За його керівництва у 70—80-х роках ХХ ст. «Наукова думка» стала центром академічного книговидання в Україні. Було започатковано видання багатотомної «Бібліотеки української літератури», тритомного російсько-українського словника наукової термінології, тематичних енциклопедичних довідників, серії наукових біографій діячів української науки і культури, налагоджено тісну співпрацю видавництва з академічними інститутами. Істотним є внесок Ю.О. Храмова у розвиток культури: він брав особисту участь у виданні книги «Пам'ятники історії та культури Української РСР», 50-томного Зібрання творів І. Франка, серії біографічних довідників «Вчені світу», семитомного видання «Природа Української РСР». Організував видання 100-томної «Бібліотеки української літератури» та інших публікацій з української історії, культури, мови, мистецтвознавства, літератури, серії наукових біографій видатних діячів науки та культури України.

З 1986 р. Ю.О. Храмов очолює відділ історії науки і техніки Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва АН УРСР (нині — відділ історії та соціології науки і техніки Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України). За ча-

сів діяльності наукового підрозділу під керівництвом ученого відділ став головним координаційним центром наукових студій у галузі історії науки і техніки в Україні. Вже на початковому етапі роботи Ю.О. Храмова як завідувача відділу підготовлено та видано низку монографій і збірників — «Математичне природознавство в його розвитку» (1987), «Ювілеї науки» (1988—1990), «Нариси історії вітчизняної астрономії з найдавніших часів до початку XX ст.» (1992). За безпосередньої підтримки Ю.О. Храмова в Україні створено мережу регіональних центрів із вивчення історії науки і техніки, зокрема профільну кафедру в Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут».

Пріоритетним напрямом досліджень Ю.О. Храмова стало вивчення наукових шкіл в Україні та світі як нового наукового напрямку на межі історії науки і наукознавства. Він першим серед українських науковців у 1988 р. захистив докторську дисертацію зі спеціальності «Історія науки і техніки» в Інституті теоретичної фізики АН УРСР за темою «Історико-науковий аналіз виникнення та розвитку провідних фізичних шкіл першої половини XX ст. та їхнього внеску в створення основ сучасної фізики». В дисертації досліджено характерні ознаки та структури, в яких формуються та розвиваються наукові школи, фактори, що є передумовами їх виникнення. Розроблену модель науковець використав для виявлення наукових шкіл у фізиці, зокрема в Україні, і водночас показав можливість її застосування в інших науках. На цій основі він уперше здійснив ідентифікацію низки неформальних колективів фізиків кінця XIX ст. — першої половини XX ст. з науковими школами, дослідив їх виникнення, становлення та розвиток, характерні риси, внесок у формування засад сучасної фізики та її окремих напрямів. Визначив персональний склад цих шкіл, реконструював творчі портрети їхніх засновників і керівників у контексті наукової, організаційної та педагогічної діяльності, показавши кожного лідера як ученого, педагога та людину. Визначними в цьому напрямі стали монографії Ю.О. Храмова «Наукові школи в фізиці» (1977) та «Історія формування й розвитку фізичних шкіл на Україні» (1991). Ці результати відображено у його статтях і монографіях, серед яких ґрунтовна узагальнювальна монографія «Історія фізики» (2006) — перше комплексне видання, де історія фізичної науки розглядається крізь призму фундаментальних ідей, теорій і окремих напрямів у межах розробленої періодизаційної схеми розвитку з урахуванням історико-культурного контексту, а також у контексті діяльності провідних учених і низки фізичних шкіл. У цій монографії розкрито історію фізичних напрямів і фундаментальних теорій, їхній генезис і логіку розвитку, запропоновано і науково обґрунтовано періодизацію розвитку фізики, встановлено її основні періоди і етапи. Запроваджено у науковий обіг чимало нових і маловідомих фактів з історії фізики, відновлено пріоритети, здійснено уточнення та узагальнення, зокрема в історії фізики України. У монографії «Фізика. Історія фундаментальних ідей, теорій та відкриттів» (2012) учений завершив розробку інноваційної моделі історії фізики, розглянувши її історію через ключові переламні події та факти (інновації) та розвинувши цю концепцію у монографії «Історична фізика» (2021). Важливою стала також колективна монографія «Історія ракетно-космічної науки і техніки України», написана Ю.О. Храмовим у співавторстві (2021).

Ю.О. Храмов зробив істотний внесок й у розвиток історичної біографістики вчених та організаторів науки, ввів у науковий обіг чимало персоналій, зокрема несправедливо забутих або репресованих. Ці результати узагальнено і висвітлено в його книгах: «Фізика» (1977, 1983), «Історія фізики» (2006), «Кияни» (2004), «Фізика. Історія фундаментальних ідей, теорій та відкриттів» (2012), «Історія фізики» (2015), колективних монографіях «Природознавство в Україні на початку ХХ ст.» (2001) та «Зарубіжні вчені-вихідці з України» (2017), виданнях «Національна академія наук України. Персональний склад» (2013, 2018). Він є автором понад 6 тис. енциклопедичних біографічних статей, одним із авторів і відповідальним редактором біографічного словника «Кияни» (2004).

Ю.О. Храмов сприяв утвердженню погляду на історію науки як на частину загальної громадянської історії, складову історії культури. На широкому матеріалі літературних і архівних джерел він реконструював події з історії створення й становлення Української академії наук та її подальшого розвитку. Це відображено в монографіях «Рання історія Академії наук України (1918—1921)» (1993) та «Історія Національної академії наук України в суспільно-політичному контексті. 1918—1998» (2000), написаних ним спільно зі співробітниками його відділу, а в монографії «Природознавство в Україні до початку ХХ ст.» (2001) уперше досліджено виникнення та розвиток природничих наук в Україні в світовому контексті. Деякі фрагменти історії природничих і технічних наук в Україні, написані під керівництвом Ю.О. Храмова, увійшли як окремі розділи до п'яти томної «Історії української культури». Ю.О. Храмов плідно працює й у галузі киевознавства. Він є одним із авторів довідкових видань «Кияни» і «Київ», відповідальним редактором тритомника про Київ — «Нарис історії Києва», «Визначні пам'ятки Києва» та «Кияни».

Ю.О. Храмовим розроблено наукові засади реконструкції національної історії науки України, яку слід викладати як частину світової науки з урахуванням контексту національної історії Держави. Зокрема, досліджуючи ранню історію Української академії наук, він розглядає її в тісному зв'язку з процесами державотворення в Україні. Результатом цієї роботи стала монографія у співавторстві з Ю.В. Павленком «Українська державність в 1917—1919 рр. (історико-генетичний аналіз)» (1995). Колективна монографія «“Справа” УФТІ. 1935—1937» (1998, у співавторстві) розкриває ранню історію Харківського фізико-технічного інституту на тлі репресій 30-х років ХХ ст. в Україні.

Чимало сил та енергії Юрій Олексійович віддає науково-організаційній і громадській діяльності. З 1993 р. він — засновник і президент Українського товариства істориків науки; з 1986 р. — головний редактор періодичного збірника «Нариси з історії природознавства і техніки» та у 1997—2007 рр. — біографічного щорічника «Імена України», від 2000 р. — заступник головного редактора журналу «Наука і наукознавство» та з 2005 р. — культурологічного журналу «Софія». У 1981—1992 рр. був членом Комісії України в справах ЮНЕСКО. Від 1986 р. Ю.О. Храмов є керівником Республіканського наукового семінару з історії науки та з 2004 р. — головою Спеціалізованої вченої ради із захисту докторських і кандидатських дисертацій зі спеціальності «Історія науки і техніки». У 2007 р. вченому присуджено наукове звання професора.

Вагомим є прикладне значення отриманих Ю.О. Храмовим результатів. Фактичний матеріал з історії фізики і наукових шкіл, історії природознавства

в Україні та історії НАН України використовується в курсах з історії науки у вузах, у написанні історичних оглядів. Він є автором понад 400 наукових праць, серед яких 16 колективних та 7 індивідуальних монографій, 5 довідників і 3 науково-популярних видання — «Атом і людина» (1966), «Путівник по космосу» (1970) та «Азбука мікросвіту» (1972). Він є керівником наукового колективу істориків науки Інституту, серед його учнів 6 докторів і 14 кандидатів наук. Вчений високої кваліфікації, який збагатив історію і культуру України вагомими результатами, Ю.О. Храмов був відзначений орденом «Знак Пошани» (1981).

Як людину і керівника Ю.О. Храмова вирізняють висока працездатність і цілеспрямованість, почуття обов'язку, енергія та оптимізм, доброзичливість і вимогливість до себе та співробітників, простота у спілкуванні та почуття гумору.

У переддень ювілею колеги відділу історії та соціології науки і техніки із теплом і захопленням висловили свої враження від тривалої роботи поряд з Юрієм Олексійовичем Храмовим, роки якої стали важливою, пізнавальною та спрямованою на самовдосконалення частиною їхнього життя.

Кандидат історичних наук, старший науковий співробітник *Ю.І. Мушкало* зазначає: «Окрім наукових результатів Юрія Олексійовича, мене особисто вражають його найвищий професіоналізм, талант керівника, працездатність, повага до людей, особиста відповідальність за колег і результати праці очолюваного ним відділу, тонке почуття гумору та життєвий оптимізм. Називаючи себе «адміністратором», він розповідав, що під його керівництвом у видавництві «Наукова думка» працювало понад 700 співробітників! Фрази Ю.О. Храмова «Ти маєш сам досконало володіти питанням!» та «Давай, працюй, не підведи мене!» часто лунали у відділі та надихали на ефективну роботу. І навпаки, коли здавалося, що все гаразд і я з гордістю показував Юрію Олексійовичу написаний матеріал, то несподівано отримував суттєву порцію справедливої критики, і стало зрозумілим, що для досягнення бажаного результату треба ще багато працювати. Водночас Ю.О. Храмов є визнаним майстром дотепного, гострого та влучного слова. На своїх ювілеях він неодноразово наводив власні афоризми — дотепні та професійні. Я ніколи не бачив Юрія Олексійовича глибоко засмученим, зневіреним, сумним. Навпаки, у складних і напружених ситуаціях він діє напрочуд енергійно, спокійно, чітко. Коли щось очолює, то навіть несприятлива ситуація дивним чином починає перетворюватися на позитивну. Вважаю, що саме оптимізм Ю.О. Храмова і зайняття улюбленою справою є запорукою його успіхів».

Кандидат історичних наук, науковий співробітник *Г.А. Дороніна* згадує, що Юрій Олексійович був першим, з ким вона познайомилася під час вступу до аспірантури в 2008 році, і одразу у неї виникло розуміння, що в колективі дружні та привітні стосунки: «Керівника поважають, він дослухається до думки кожного співробітника, дає слушні поради. Ставши частиною цього колективу, була ще більше приємно вражена. Юрій Олексійович знає наукове та особисте життя кожного співробітника, йому вдалося зробити колектив істориків науки справжньою родиною, в якій почують, підтримають та допоможуть. Хоча один із улюблених висловів Юрія Олексійовича — «ініціатива карається», але це покарання — завжди в ширій посмішці, конструктивному діалозі та сприянні втіленню ідей і планів».

Доктор історичних наук, провідний науковий співробітник *О.М. Корнієнко* згадує, що під час зустрічі в очолюваному Ю.О. Храмовим видавництві «Науко-

ва думка» розповів йому про своє дослідження історії винайдення плазмового зварювання і доведення пріоритету Бенардоса, на підставі якого ЮНЕСКО затвердило ці докази і призначило дату століття винаходу. Ю.О. Храмов зазначив: «Цю удачу потрібно розвивати. Займіться серйозно історією зварювання, історією техніки. Проб'єтесь, як із Бенардосом. Я, наприклад, займаюсь історією фізики. Не відступайте, історію науки і техніки нам треба піднімати, повертати народу забуті, затерті імена та події. Будь-коли приходьте з Вашими дослідженнями, мені це цікаво. А щодо наукової кар'єри — час покаже». Надалі вчені часто обговорювали нові дані про минуле зварювальної техніки, поради Юрія Олексійовича дозволяли точно та зрозуміло писати статті до журналів і збірок, поступово накопичувався та формувалася матеріал для дисертації.

Кандидат історичних наук, старший науковий співробітник *В.Г. Гармасар* у 1997 р. вступила до аспірантури Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України, після захисту дисертації в 2001 р. залишилась працювати у відділі історії науки і техніки під керівництвом Ю.О. Храмова. З 2004 р. була вченим секретарем спецради Д 26.189.02 із захисту дисертацій з історії науки і техніки, головою якої був Ю.О. Храмов. Валентина Григорівна пише: «За роки співпраці побачила Юрія Олексійовича як досвідченого та мудрого керівника. Вимогливого, іноді навіть прискіпливого, до виконання завдань. Так він ставиться до своєї роботи і цього ж вимагає від колег. Але він завжди доброзичливий та з гарним почуттям гумору. Стрункий та підтягнутий (результат занять спортом протягом багатьох років). А ще Юрій Олексійович — власник оксамитового баритону, який нам пощастило почути у дружньому колі колег за “історичним” чаєм».

Молодший науковий співробітник *А.В. Геза* пише, що познайомилась з Юрієм Олексійовичем у 2011 р., коли вступила до аспірантури Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України. Вона зазначає, що «Юрій Олексійович — надзвичайно професійний і талановитий керівник відділу історії науки та техніки. Він влучно та коректно редагує статті, звіти, допомагаючи співробітникам стати знавцями глибин професії. Мене вразило те, що Юрій Олексійович своїх підлеглих піднімає до свого рівня. Допомагає, заохочує до праці, дає поради, прислухається до думки кожного. Він зумів об'єднати колектив, у якому працюють науковці різного віку».

Кандидат історичних наук, старший науковий співробітник *О.Г. Луговський* пише, що познайомився з Юрієм Олексійовичем Храмовим у 2007 р. після зарахування до відділу історії науки і техніки. Він зазначає, що «зовні керівник виглядав імпазантно: коротка стрижка із сивиною, невеликого зросту, міцної статури (видно, свого часу займався спортом), зважена, некваплива мова, спокійна хода впевненої у собі людини. Створював враження, що в будь-якій розмові за ним завжди залишалося останнє слово, а його завдання не могли не виконуватися».

Проте моя думка згодом змінилась. Коли Юрій Олексійович заходив до відділу, одразу ставало гамірно. До нього приходили люди, чувся його голос. Обговорювалися звіти, доповіді, монографії і статті: розмови, суперечки, поради. Керівник був серцем і душею відділу, його рушійною силою. У нього завжди була своя думка, поради були цінними. Хто б не просив його про допомогу, не залишався поза увагою. Жодне обговорення планової роботи за участю Юрія

Олексійовича не було поверховим, про людське око. Його виступи вирізнялися аргументованістю, він категорично не сприймав наукоподібні балачки. Юрій Олексійович — досвідчений редактор, помірковано розставляє акценти, а колеги часто записували його слова.

У своїй роботі Юрій Олексійович намагається передати досвід, показати переваги ретельного дослідження, навчити співробітників обґрунтуванню власної позиції та науковому мисленню. Він завжди принципово відстоював інтереси всього відділу і окремих його працівників, практично змушував їх зростати професійно. Умів обґрунтувати потребу, вмовити, захопити ідеями і спонукати займатися науковою роботою багатьох людей. Саме його вимогливість, скрупульозність, твердість, послідовність, безкомпромісність приводили до фінішної прямої — захисту дисертації.

Юрій Олексійович — надзвичайна, оригінальна у всьому людина, з живою і дотепною мовою, просякнутою жартами, а іноді й таким потрібним сарказмом, сповнена позитивних емоцій і гарного настрою. Він заряджає своєю енергією, підкидаючи нові ідеї, цікавиться роботою, життям та успіхами своїх учнів, які поважають Юрія Олексійовича за його відданість справі, надійність у стосунках, щире бажання допомогти у наукових пошуках. Його дивовижна працездатність, впевненість у своїх силах, у важливості досліджень, які проводить, дали йому змогу багато чого зробити і домогтися наукового визнання.

Доктор історичних наук, професор *О.Л. Храмова-Баранова* зазначає, що Юрій Олексійович — провідний учений у галузі історії, теорії та методології науки. Водночас із першої зустрічі понад 20 років тому він викликав у неї захоплення своєю мудрістю і знаннями, креативністю, новаторством і гострим почуттям гумору. «Юрій Олексійович створив дружній колектив односторонців, які щедро ділилися зі мною глибокими знаннями, досвідом і любов'ю до історії науки. Я безмірно вдячна долі, яка подарувала мені зустріч з Юрієм Олексійовичем, якого я маю за честь вважати своїм вчителем, наставником, батьком у науці. У своєму підручнику "Історія мистецтв", який вийшов друком у 2023 р., я з любов'ю і повагою зазначила, що ця книга не побачила б світ без його допомоги, моральної та інтелектуальної підтримки вчителя, який став еталоном ученого і багато зробив для мого становлення».

Кандидат історичних наук, старший науковий співробітник *Г.Л. Звонкова* розмірковує: «Майже половину свого наукового життя я працюю з Юрієм Олексійовичем, у цьому мені, як і моїм колегам, дуже пощастило. Внесок Юрія Олексійовича у розвиток науки і техніки, а також у виховання молодих дослідників неможливо переоцінити. Завжди імпонувала його здатність слухати думку колег і підтримувати своїх співробітників. Епізод, який не можна забути, відбувся напередодні чергового симпозіуму, де мала відбутися моя презентація. Готувалися довго, Юрій Олексійович, як завжди, був далекоглядним і прискіпливим: виступ мав бути бездоганним. На жаль, перед симпозіумом потрапив у лікарню мій батько: важкий стан, термінова операція. Презентація мала бути на пленарному засіданні, я розуміла, що відмінити її не можна. Вже пізно, телефоную Юрію Олексійовичу, він каже: "Жодних вагань, їдь до батьків, презентація буде іншим разом". Він домігся, щоб моя презентація залишилась у програмі, виступ було перенесено, а статтю опубліковано. У цьому — вимогливість до кожного

співробітника і водночас відповідальність і увага до кожного, людяність Юрія Олексійовича. Квінтесенція, беззаперечно, полягає у формулі щастя: «З дому хочеться йти на роботу, з роботи — додому»».

Доктор філософських наук, професор *Л.В. Рижко* наголошує, що одна зі сфер досліджень Ю.О. Храмова пов'язана з науковими школами. На її думку, «прикметно, що Ю.О. Храмов поєднує теоретичну розробку проблем наукових шкіл і практичну діяльність у формуванні та розвитку власної наукової школи в галузі історії науки. Під його керівництвом захистилося багато аспірантів і докторантів, сформовано наукову школу з історії науки і техніки.

Плідно працює відділ історії та соціології науки і техніки Інституту. Філософи вдячні Ю.О. Храмову за праці з історії фізики, особливо за проведений в них аналіз передісторії фізики. Адже звернення уваги до натурфілософських ідей стародавніх філософів Греції, Індії, Китаю — це реконтекстуалізація філософії в сучасну наукову картину світу. Завдяки цьому філософські ідеї про пізнанність світу, причинну залежність всього, що існує в ньому, віра в творчу силу математичних побудов і атомарну будову матерії набувають статусу науково-методологічного підґрунтя, а не абстрактних міркувань, у чому нерідко звинувачують філософію сьогодні».

Доктор історичних наук, провідний науковий співробітник *А.С. Литвинко* зазначає: «За майже 34 роки знайомства з Юрієм Олексійовичем Храмовим я дійшла висновку, що в його діяльності втілено основну ідею історичної біографістики вчених і організаторів науки щодо ролі особистості в історії, яка значною мірою визначає її хід незалежно від часу. Недаремно у вченого визріла концепція інноваційної історії науки, оскільки він сам є інноватором, автором нових ідей, підходів, концепцій, значної кількості монографій і серій видань у галузі історії та популяризації науки і техніки, автором не тільки теоретичної моделі наукової школи, а й фундатором великого колективу своїх учнів і послідовників — київської школи істориків науки і техніки Ю.О. Храмова.

Юрій Олексійович вражає фантастичною працездатністю, феноменальною пам'яттю, вмінням доводити справи до завершення, оптимізмом, гарним настроєм, харизмою. Для мене дотепер є таємницею, як йому вдається настільки продуктивно працювати, гармонійно поєднувати особисте буття та професійну діяльність. Він пише тексти одразу набіло, остаточно, без чернетки, характерним розмашистим і водночас бісерним й витонченим почерком.

Гнучкість мислення та об'єктивне сприйняття реальної ситуації дозволяє нашому керівнику не вдаватися до даремних «виховань» людей там, де це не є можливим, а ефективно контактувати з підлеглими на тому рівні, на якому вони здатні сприймати ситуацію, піднімаючи їх до більш загального розуміння задач. Він глибоко розуміє людей, вміє працювати з кожним, надаючи йому повноваження відповідно до компетенції. Як мудра людина, формує колектив виконавців, розуміє сутність кожного члена й ті задачі, які він може виконати ефективно.

Юрій Олексійович завжди бачить головну мету і має аргументовану особисту думку, інколи може не зважати на думку не дотичних до процесу людей. Каже: «А! Нам своє робити! Треба бити в одну точку!» У колективі ці фрази Ю.О. Храмова стали крилатими. Так, завдяки спілкуванню, засвоєнню наукового стиля та редагуванню текстів ми вчилися проводити історичні досліджен-

ня, викладати та обґрунтовувати думки, якісно, відповідально та ефективно працювати. Як говорить Юрій Олексійович, писати чітко, ясно, зрозуміло. Він також часто наголошує, що текст має читатися “на одному диханні”, а якщо виходить не так, то це “типове не те”. Любить, коли знайомиться з якісно проведеним дослідженням, автор якого глибоко знається на проблемі. Із задоволенням підхоплює нові ідеї, якщо вони добре аргументовані. Щиро радіє, коли у колег зростає професійний рівень, якщо вони влучно формулюють теми. Хоча щодо формулювання та бачення актуальних тем досліджень Ю.О. Храмов залишається неперевершеним аналітиком.

Аспіранткою у 1989 році я вперше прийшла до Юрія Олексійовича як до свого керівника в очолюване ним видавництво “Наукова думка”. Викликали повагу та деякий страх історична будівля, великий директорський кабінет і сам Юрій Олексійович, який очолює видавництво усієї Академії. У приймальні була черга, поряд зі мною очікував академік І.І. Ляшко, який казав, що Ю.О. Храмов “вирішує питання державної ваги”. У розмові під час цієї першої зустрічі вразила позитивна та активна манера спілкування, коли ж співбесідник розповів, що він є ще й автором важливої для історії науки моделі наукових шкіл, виникло усвідомлення глобального рівня тих наукових проблем, які Ю.О. Храмов обмірковує.

Пізніше стало зрозумілим, що мій наставник — багатогранна та складна особистість. Поряд із ним ми навчалися, як діяти у складних ситуаціях. Водночас інколи він зі свого високого рівня розуміння міг висловитись доволі критично, як здавалося, знецінивши проведений обсяг роботи. Робота з Ю.О. Храмовим — це частина життя кожного члена колективу, в якому роками формувалися надійні, міцні, майже сімейні стосунки. Доля дала щастя працювати поряд із ним, навчаючись професії, ефективному менеджменту своєї діяльності та життя.

За роки пандемії та російсько-української війни комунікація значною мірою перейшла у віддалений режим, і ми щиро сумуємо за живими зустрічами і спілкуванням з колегами та Юрієм Олексійовичем».

Колектив Інституту бажає ювіляру міцного здоров'я, щастя та нових творчих успіхів. А ми, колеги, завжди будемо поруч.